

על הנסים

שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרפב

סעיף א

כל שמונת ימי חנוכה (א) [*א] אומר על הנסים (ב) בבה"מ בברכת הארץ, ובתפלה <א> בברכת מודים; א' < ואם לא אמר, (ג) <ב> {א} {ב' < אין מחזירין אותו (וע"ל סי' רצ"ד סעיף ד' וה'); ומיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם, אפילו נזכר בין אתה להשם, חוזר. הגה: י"א <ג> כששכח על הנסים בברכות המזון (ד) <ג' <א' > כשמגיע להרחמן (ה) יאמר: הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו כו' (כל בו, וכבר נתבאר סימן קפ"ז סעיף ד').

ספר כלבו סימן מד

סדר תפלת חנוכה ערבית שחרית ומנחה מזכירין של חנוכה בהודאה ויש קכ"ד תיבות בעל הנסים כנגד מנין יוחנן שתקנו וכן יש קכ"ד תיבות מתפלה למשה עד ויהי נועם שאמרו משה על מלאכת המשכן שרצה להקימו בכסלו אמר לו הקב"ה שמחה של כהנים אחרת תהיה בכסלו,

אליה רבה סימן תרפב

כתב (הכלבו) [שלטי הגבורים על הגהות מרדכי שבת פ"ב] יש בו קכ"ד תיבות כמנין יוחנן שתקנו (כלבו סי' מד ד ע"ב) וי"א קכ"ה כמנין כהנים עכ"ל.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף כד עמוד א

איבעיא להו: מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון? כיון דמדרבנן הוא - לא מדכרינן, או דילמא: משום פרסומי ניסא מדכרינן? - אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: אינו מזכיר, ואם בא להזכיר - מזכיר בהודאה. רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא, סבר לאדכורי בבונה ירושלים. אמר להו רב ששת: כתפלה, מה תפלה - בהודאה, אף ברכת המזון - בהודאה.

תוספות מסכת שבת דף כד עמוד א

מהו להזכיר של חנוכה בבהמ"ז - בתפלה פשיטא ליה דמזכיר משום דתפלה בצבור הוא ואיכא פרסומי ניסא אבל בבהמ"ז שבבית ליכא פרסומי ניסא כולי האי.

ערוך השולחן אורח חיים סימן תרפב

סעיף א

כל שמונת ימי חנוכה אומר על הנסים בברהמ"ז בברכת הארץ והיינו שמתחיל נודה לך ואומר עד ובכל שעה ואח"כ אומר ועל הנסים עד לשמך הגדול ואח"כ אומר ועל הכל ד' אלקינו אנחנו מודים לך וכן בתפלה אחר מודים עד קוינו לך ועל הנסים עד סופו ואח"כ אומר ועל כולם וכו' וכל החיים יודוך סלה וכו' לפי שברכות אלו אינם תפלה אלא הודאה וגם על הנסים היא הודאה ולכן קבעו בהודאה משא"כ יעלה ויבא היא תפלה קבעו בברכת תפלה ברצה ויראה לי דצ"ל ועל הנסים שהרי גם מקודם יש הודאות וזהו נוסף ובסידורים כתוב על הנסים ונראה שצ"ל בוי"ו:

על הניסים ועל הפורקן וכו' ועל המלחמות.
צ"ב דבשלמא על הניצחון שייך הודאה, אבל
מהי ההודאה על המלחמות. ויש לבאר, דזו
הודאה להשי"ת שניהל והנהיג את המלחמה
כדאיתא בע"ז ב' ב' מלחמות אני עשיתי שנאמר
ה' איש מלחמה. ועוי"ל דכיון שהיו כאן מעטים
כנגד רבים הרי שעצם הדבר שיצאו למלחמה
היה כבר נס כלשעצמו דבדרך הטבע לא היה
שייך כלל שיצאו להלחם עמהם וזוהי ההודאה
שהשי"ת נתן בדעתם שאעפ"כ יצאו להלחם
עמהם. וכמו"כ בפורים נקהלו היהודים שהיו
מעטים נגד גוים רבים ואעפ"כ איש לא עמד
בפניהם כי נפל פחדם עליהם כדאיתא במגילת
אסתר.

ג. על הניסים ועל הגבורות וכו' ועל המלחמות.
צ"ע מה הודאה על המלחמות. ונראה ע"ד אודך כי
עניתני ותהי לי לישועה (תהלים קי"ח), כי אין צריך
להודות כ"כ על הטוב, כי הקב"ה טוב ומטיב ונחת רוח
לפניו, אם יש הראוי לקבל טובתו, אך על הרוב אין
ראוי לקבל טובה עד שיתייסר ביסורים תחילה, ע"ד
ההעדר קודם להויה, ע"ד גלות מצרים טרם קבלת
התורה וירושת א"י, וצרות יון טרם שזכו למלוכה
וממשלה בבית שני, וכן גלות הרע והמר, הוא ההעדר
הקודם להויות הטובות בניבאות המעותדים לבוא
בב"א, והקב"ה כביכול מצטער בצרות ישראל, והן הן
גבורותיו שסובל כדי להטיבם באחריתם, וא"כ עיקר
השבח והודאה על כי עניתני, אבל על הטובה אין צריך
הודאה כל כך. וה"נ על המלחמות אנו מודים שגרמו
הניסים לבסוף כנ"ל.

(דרשות חת"ס דף ס"ו:)

אז ישיר משה. איתא במדרש אמר משה באו
חטאתי שאמרתי ומאז באתי לדבר אל
פרעה הרע לעם הזה באו אני אומר שירה.
ולקציר קצת הכוונה בזה המאמר דמה תיקון
הוא זה דהשירה נאמרה באותו מיצה ולשון
שאמר מקודם. רק הענין דהנה מי שהוא צנער
חלילה והקב"ה עוזרו ומלילו ונותן להקב"ה
שבת והודיה על הטובה שעשה לו, יש בזה שני
אופנים וחלוקים הם הרבה. אם עיקר שמחתו
של האדם ומה שמשבת לשמו יתברך הוא רק
עבור טובתו שקיבל והצלתו מהצער הרי לא
יוגדל שמחתו יותר מאלו לא היה לו צער
מקודם ועיקר שמחתו הוא רק על ההצלה ולא
על הצער שמקודם דבו לא ישמח כלל. אבל

השירה שאמרו משה וישראל אז לא היה עיקר
שמחתם על זה שניצולו מיד המצריים רק עיקר
שמחתם היה ע"ז שזכו להיותם הכלי חפץ אשר
על ידם נתגדל כבודו יתברך ועל ידי הצלתם
ממצרים נתפרסם שמו וכמו שאמרו בהתחלת
השירה אשירה לה' כי גאה גאה. וא"כ הרי
השירה נאמרה גם על השיעבוד הקדום כמו
על הגאולה דאלמלא השיעבוד לא היה מקום
להגאולה ושמחו בהשיעבוד הקדום כמו
בהגאולה של עתה. וזהו שאמר באז חטאתי
דמקודם החרעם על כבוד השיעבוד ועכשיו
אני אומר שירה באז פירושו דאני אומר השירה
גם על אז דהיינו על השיעבוד הקדום כמו על
הגאולה של עכשיו, וזהו שאה"כ בטהלים אודך
כי עניתי ומהי לי לישועה כי אני נותן לך
הודיה על העיניו הקודם דעי"ז באה לי
הישועה ונתקדש שמך ברבים על ידי ועל
שניהם כאחד אני מודה לך ושניהם כאחד
טובים:

לפום צערא אגרא, כפי הצער שאדם מצטער בעסק התורה והמצות יהיה השכר, ובספר המוסר אמרו לא נתקיים מן החכמה אלא מה שאדם למד מתוך הטורח והעמל וכתישת החומר, כמו השמן שאין אדם זוכה לו אלא מתוך כתישת הזית, וכן מצינו בישראל שלא קבלו את התורה עד שנידלדל וניתש החומר שלהם בשעבוד מצרים בחומר ובלבנים ואז היו ראויין לקבל התורה, אך לימוד התורה והחכמה מתוך התענוג אין לה קיום וסוף שישתכח ממנו, ומטעם זה או"ל (קה"ר ב') אף חכמה עמדה לי (קהלת ב') חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי, ואמרו במדרש (תנחומא נח ג') לא תמצא בארץ החיים (איוב כ"ח) לא המצא במי שמחיה את עצמו עליה אלא במי שממית, עצמו עליה שנאמר אדם כי ימות באוהל, ומטעם זה אחר שהזכיר לא תמצא בארץ החיים אמר (שם) אבדון ומות אמרו באזנינו שמעו שמעה, כלומר מי שמאבד הנאת הגוף וממית עצמו עליה הוא ששומע שמעה, שמואל הקטן * אומר בן חמש שנים

פירוש רבינו בחיי על מסכת אבות / בחיי בן אשר אבן חלאוה - שם טוב בן שם טוב / עמוד 129 הודפס מאתר אוצר החכמה

ספר אבודרהם ברכת הראייה השבת וההודאה

כתב ה"ר אשר מלוניל הא דמברכין בין אניסא דרבים בין אניסא דיחיד דוקא בנס שהוא יוצא ממנהג העולם או מדרך התולדה כגון מעברות הים ומעברות הירדן והדומה להם וכמר בריה דראבנא דאיתרחיש ליה ניסא ונפק ליה עינא דמיא בפקתא דערבות אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו כגון שבאו עליו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצל וכיוצא בזה אינו חייב לברך שעל"נ במקום הזה. וא"ת והרי פורים שהי' נס כמנהג העולם ומברכין שעשה נסים וי"ל התם נמי יצא ממנהג העולם מפני ב' דברים הא' שבטל כתב המלך והוא הפך דת פרס ומדי. והב' שהרג קרוב לפ' אלף מאומתו בעבור אהבת אשה אחת ואין זה מנהג העולם וטבעו. ובחנוכה לאו משום מעשה דיהודית מברכין שעשה נסים אלא משום פך השמן שהי' חתום בחותמו של כ"ג ולא הי' להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים שהי' כמעשה אליהו ואלישע ע"כ.

ואפשר להסביר טעם הגמרא שהשמיטו לספר מענין המלחמות (כי טעם נוסח התפלה כבר בארנו), משום דבאמת דבר הנצחון של ישראל במלחמה אינו מורה בהחלט על קרבת ה' לישראל, אחרי כי חק הוא להשגחה להגן בעד הנרדף, יהיה מי שיהיה, כמש"כ (קהלת ג') והאלהים יבקש את הנרדף, ועל זה אמרו מפורש במ"ר, אפילו צדיק רודף רשע יבקש ה' את הנרדף, וכאן עמדה מלכות יוון הרשעה ורדפה לישראל, ולכן גם בלא נטיה מיוחדת לישראל מן השמים היה ג"כ ה' עומד על ימינם של ישראל שינצחו, מפני שהם נרדפים. ולא כן בנס פך השמן היה ניכר הגס בהשגחה מיוחדת, כי אחרי שטמאו הצרים את כל השמנים שבהיכל כמ"ש בגמרא שם טמאו כל השמנים שבהיכל ולא נגעו בפך זה ונשאר בתומתו.

ולכן בגמרא, שהציעו החכמים בבית המדרש לפני התלמידים והלומדים מענין חנוכה ספרו מהמאורע המעידה ביותר על השגחת ה' על ישראל מאהבתו אותם, וזה ניכר יותר בשלמות השמן, ולא ספרו מהמלחמות, מפני שמזה אין היכר מוחלט על קרבת ה' לישראל, כי אפשר שנצחו רק משום שה' יבקש את הנרדף, כמו שנתבאר.

אבל המסדר את נוסח ההודאה הזאת בתפלה, וקבעו לכל העם, וזה הגס מפך השמן לא היה ניכר בענינו בגלוי, והיה נראה רק ליחידי סגולה בבית המקדש, והעם ראה תשועת ה' בגלוי רק בהמלחמות, לכן קבעו להם רק ענין זה וכמו שבארנו למעלה.

הנה אם במסירת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, בזה ניכר מעשה ה', מפני שזה נגד דרכי הטבע — אבל במסירת טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי בתורה — בזה אין ניכר כל נס וכל גבורה, ואיך יחס הפייטן פרטים אלה לניסים וגבורות.

ואמנם אפשר לפרש בפשיטות, כי הן מספר הכללי מהלוחמים בודאי מרובה הרבה. מספר עם הארץ ממספר היהודים הלוחמים, יען כי עם ישראל הוא המעט מכל העמים, (פרשת עקב, ו' ז') וממילא גם מספר הלוחמים מהם מעטה ממספר הלוחמים מעמים, והם, הלוחמים המרובים, טמאים ורשעים וזדים, כנגד תכונת עם ישראל, טהורים וצדיקים ועוסקי בתורה — ואם כן, כל הפרטים בזה סובבים הולכים אל נקודה כללית אחת — „רבים ביד מעטים“ אך באו כל לשונות אלה על דרך המליצה בהרחבת הענין, כנהוג במליצה.

ולכל זה אפשר למצוא דמיון רמזי בתורה, ובשבוע של חנוכה, כי כנודע, ברוב גדול של מספר השנים תחול קריאת פרשת מקץ בשבת חנוכה, ובפרשה זו בחלום פרעה נאמר ותאכלגה הפרות הדקות את הפרות הבריאות והשבלים הדקות את השבלים הטובות. וזה ציור לנצחון החשמונאים המעטים והחלשים על חיל מלכות יוון הרבים והגבורים.